

Osvežitev spomina na znamenite Slovence v Gradcu

LUDVIK KARNIČAR

*Inštitut za slavistiko Univerze Karla in Franca v Gradcu (Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz), Merangasse 70/I, A – 8010 Graz,
ludwig.karnicar@uni-graz.at*

1 Preteklost kot podlaga sedanjosti

Spodobi se in je pravično, da pozabljena zaslužna osebnost, taka s pravico do javnega priznanja, dobi sto ali celo dvesto let po svoji smrti zasluženi spomenik. Tako je v Gradcu v zadnjih sedemnajstih letih ponovno zaživel viden spomin na velikane Janeza Nepomuka Primica, Karla Štreklja in Benjamina Ipavca. S svojo ustvarjalnostjo nas še danes navdajajo s ponosom, obenem pa zbujajo v nas čut narodne zavesti. Niso pa edini, ki bi v Gradcu zaslužili kakšno spominsko ploščo ali nagrobnik, kajti mesto je bilo od 14. stoletja do Marije Terezije upravna metropola Notranje Avstrije, habsburških dežel južno od Semmeringa (< čmerika, *veratrum album*): Štajerske, Kranjske, Koroške in Avstrijskega primorja; zato je tukaj skrita še marsikatera zanimivost slovenske kulturne zgodovine. Dve petini štajerskega prebivalstva sta bili tedaj slovenski, v Gradcu pa je za časa ljudskega štetja 1905 živel še nad 20.000 Slovencev, Moserhofgasse ob vzhodni vpadnici se je pogovorno imenovala *Windische Herrengasse*. Ko Primic napove v prilogi k *Grazer Zeitung*, *Der Aufmerksame*, 24. aprila 1812 svoja slovenska predavanja trikrat tedensko ob torkih in sobotah zjutraj od 7.00 do 8.00 in ob četrtek od 9.00 do 10.00 – če bi hotel imeti predavanje danes ob 7.00, bi prišel v konflikt s snažilkami, študenti in upravo –, hkrati opozori bralca, da znaša v državi število slovanskih prebivalcev 14 milijonov in zaradi tega presega število Nemcev za 8 milijonov, ki jih je verjetno le 6 milijonov! Pravi, da v Notranji Avstriji ostaja slovanski jezik ob nemščini tako za dušnega pastirja, učitelja, zdravnika, predstojnika vseh vrst, zemljiškega posestnika, trgovca, uradnika, sodnika, prijatelja prava in za vojščaka slej ko prej nadvse koristen, potreben, pogosto celo nepogrešljiv jezik.

V štajerskem deželnem zboru je bilo od 1861 do 1918 kar 46 slovenskih poslancev in dva Slovenca namestnika deželnega glavarja po letu 1890. In prav nič dolgočasno ni moglo biti, kajti v drugi polovici 19. stoletja je v Gradcu delovala cela vrsta kulturnih društev, kjer se je kasneje močno odražala tudi ločitev duha, katoliškega in liberalnega: Societas Slovenica, Slovenska družba,

Slovanska čitalnica, znamenita Slovenija 1848, društvo tehnikov Vendija, literarno društvo Sloga, društvo Triglav, Slovanska beseda, Slovansko pevsko društvo, katoliška Zarja, Kres, Naprej, Tabor, delavsko društvo Domovina z otroškimi vrtcem, telovadno društvo Sokol in Čitalnica. V sklopu Triglava je leta 1892 deloval celo sabljaški klub! Preveč dolgega življenja pa niso imela, kajti komaj je policija prepovedala enega, so že ustanovili drugega.

Neprecenljivega pomena za slovensko nacionalno in kulturno identiteto pa je Univerza Karla in Franca kot znanstveno-pedagoška ustanova. Ustanovljena je bila leta 1582, za časa varčevalnega cesarja Jožefa II. pa degradirana v licej (1782–1827), da so lahko profesorjem za isto delo znižali plače. Zlasti v ustvarjalnem 19. stoletju se je izkazala kot prava zibelka slovenske nacionalne kulture. Začelo se je s predromantičnim zanosom v prvi polovici 19. stoletja, ko je stara Avstrija kazala veliko razumevanje za potrebe slovanskih narodov in je bilo v liberalnem vzdušju za časa nadvojvode Janeza na Štajerskem marsikaj mogoče. Cveteli so gradbeništvo, rudarstvo, gospodarstvo, industrija, kmetijstvo, tehnika in celo znanost ter kultura, ki se sicer navadno nahajata na koncu repa državnih agend. V tako odprto, romantično-ilirsko obarvano vzdušje sta prišla leta 1830 tudi F. Miklošič in St. Vraz ter šla potem vsak svojo pot.

Zgledna vloga Gradca – edinega avstrijskega glavnega mesta z imenom slovanskega izvora – in njegov prispevek k slovenski nacionalni kulturi utemeljeta dejstvo, da velja Gradec v stari Avstriji za enako pomembnega, kot so bila mesta Dunaj, Ljubljana in Celovec. To potrjujejo posamezniki in dogodki, začeni od protireformacijskega repertoarja, ki je izhajal v Gradcu, do najstarejše stolice slovanskega jezika; enako velja za zgodovinske publikacije, kot so *Kerškanskiga vuka peisme* A. Stržinarja (1727), *Evangelija inu lystuvi* jezuita J. Čandeka (1613), *Dogodivšne štajerske zemlje* A. Krempla (1845) in še bi lahko naštevali. Že leta 1592 je v Gradcu na primer izšlo mednarodno pomembno leksikografsko delo, 800 strani debeli *Dictionarium quattuor linguarum, videlicet, Germanicae, Latinae, Illiricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae, sive Hetruscae* – nemško-latinsko-slovenski in italijanski slovar nemškega humanista Hieronima Megiserja, ki je prispeval k temu, da je slovenski jezik čez noč postal znan po vsej beroči Evropi, ne le med Slovenci samimi.

Za razvoj funkcijske raznovrstnosti jezika so velikega pomena prva slovenska predavanja sredi 19. stoletja kot posledica pomladi narodov leta 1848: na pravni fakulteti (J. Skedl, J. Kopač, J. Krainz), teološki (J. Kopač, M. Robič, F. Stanonik, L. Vogrin, J. Tosi in F. K. Weninger – tam je bilo največ slovenskih profesorjev, ker je bila očitno najmanj nevarna) ter na medicinski fakulteti (J. N. Kömm). Od teh so bili rektorji J. N. Kömm (dvakrat), M. Robič (dvakrat in sedemkrat dekan teološke fakultete) in J. Kopač. Profesorji na slavistiki, vsi od kraja Slovenci, pa so po eni strani pisali evropsko slavistično zgodovino ter kot teoretiki jezikovne kulture obenem postavili normo slovanskega znanstvenega jezika (G. Krek, K. Štrekelj, M. Murko, R. Nahtigal in en semester F. Ramovš). O njih nam je pogosto predaval naš profesor Stanislav Hafner, ki je imel zgodovino avstrijske slavistike v malem prstu. Opozarjal je na dejstvo, da je zaradi zgodovinskih okoliščin slovenski jezik vedno nosil celotno

breme nacionalne eksistence, saj države še ni bilo. In ko je leta 1991 nastala, je nastala po mojem mnenju v imenu slovenskega jezika in kulture, sicer se ne bi imenovala Slovenija. Bilo pa bi še kar nekaj dogodkov, npr. ustanovitev prvega slovenskega znanstvenega društva *Societas Slovenica* maja 1810 kot predstopnja katedre, in vrsta osebnosti, ki bi bili prav tako dostojni vidnega spomina v Gradcu.

Prestižni dogodek je bila ustanovitev prve katedre slovenskega jezika leta 1811, za katero ima zasluge njen prvi profesor J. N. Primic, ker je dala tudi močan impulz slovenskemu preporodu. To se je zgodilo relativno zgodaj, kajti prvi tuji lektorat na graški univerzi je bila francoščina leta 1783; sledove uradnega zanimanja za uvedbo slovenskih predavanj na graški univerzi pa je zaslediti že leta 1780.

Toliko za uvod nekaj izbranih podatkov in dogodkov, ki smo jih hoteli osvetliti tudi v dveh monografijah o Gradcu in Slovencih. Prva (L. Karničar, Vincenc Rajšp, 2011) vsebuje 18 prispevkov: L. Karničar: *200 Jahre seit der Gründung des ersten Studentenvereins Societas Slovenica durch Johann Nepomuk Primtz (Janez Nepomuk Primic) und die Bedeutung der Stadt Graz für die Slowenen*, A. Kernbauer: *Slowenen als Professoren an der Karl-Franzens-Universität*, W. Höflechner: *Bemerkungen zur Lage der Slowenen bzw. der Südslawen an der Universität Graz im Ausgang der k.u.k. Monarchie und im Umbruch zur Republik*, G. Kocher: *»Man' studiert die Rechte in Graz« – Nationalität und Herkunft von 1810–1820*, M. Jesenšek: *Graz und seine Bedeutung für die Slowenistik (vom 16. bis Mitte des 19. Jahrhunderts)*, W. Eismann: *Baudouin de Courtenay und Gregor Krek*, F. Fikfak in I. Slavec Gradišnik: *Gradec in slovensko narodopisje*, H. Maurer-Lausegger: *Stanislaus Hafner (1916–2006) – Lebensweg und Forschungsinhalte*, St. Granda: *Slovenska društva v Gradcu do I. svetovne vojne*, E. Logar: *Gradec in Štajerska v slovenskih ljudskih pesmih*, I. Grdina: *Ipavci in Gradec*, P. Vodopivec: *O pomenu graških gospodarskih ustanov in Tehničnega oddelka Joanneuma za Slovence v prvi polovici 19. stoletja*, V. Rajšp: *Das Bistum Seckau und die Slowenen bis 1859*, Chr. Höller: *Geboren in Slowenien – gewirkt in Graz*, K. Bedenk: *Graški tisk in časopisi v 19. stoletju*, M. Delavec: *Josipina Urbančič Turnograjska – njena vloga in pomen v slovenski in evropski literaturi*, J. Jerko: *Graz und die Slowenen im Lichte der Dokumente des Kriegsarchivs in Wien* in St. Južnič: *Slovene scientists in Graz*.

Druga monografija (L. Karničar, A. Leben, 2014), pa vsebuje 24 člankov sledečih avtorjev: K. Gantar: *»Ex Styria lux«*, I. Grdina: *Nadvojvoda Janez*, V. Rajšp: *Slowenisch-deutsche Sprachgrenze in der Steiermark bis zum Ersten Weltkrieg*, W. Steiner: *Der Nobelpreisträger Fritz Pregl*, W. L. Gombocz: *Die Grazer Schule/Graška šola in Slowenien oder die »Grazer Slowenen« & Philosophiestudenten Erst Schwarz und Franz Weber*, B. Golec: *Die Grazer Nachkommen des Polyhistor J. W. Valvasor (1641–1693) und ihre Einstellung zum Slowenentum*, G. Kocher: *Der Einheimische und der Fremde im Spiegel der Sprache*, Chr. Höller: *Hugo Wolf: Freunde und Verwandte in Graz*, Chr. Promitzer: *Grazer slowenische Vereine in der Zwischenkriegszeit*, W. Eismann: *»Slavische Studentenexzesse« in Graz im Dezember 1872*, A. Cindrič: *Dunaj*

ali Gradec? *Študenti s Kranjske na graški in dunajski univerzi od 1586 do 1782*, M. Hriberšek: *Namhafte slowenische klassische Philologen als Studenten in Graz und die Bedeutung von Dr. Josip Tomižek*, T. Smolej: *Slowenische Schriftsteller als Grazer Studenten (1862–1918)*, M. Ogrin: *Karl Štrekeljs Geschichte der slowenischen Literatur: Handschrift, Herausgabe und Einordnung in die slowenische Literaturwissenschaft*, E. Logar: *Anmerkungen zur Entstehung und Bedeutung der Volksliedsammlung von Karel Štrekelj*, M. Jesenšek: *Graz und die oststeirische slowenische Sprachnorm in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts*, L. Karničar: *Forschungsanfänge der Grazer Slowenistik*, H. Maurer-Lausegger: *Johann Scheinigg (1851–1919): Wissenschaftler und Pädagoge aus dem Rosental/ Rož*, P. Apovnik: *Zur Entstehung des deutsch-slowenischen und slowenisch-deutschen Wörterbuches der Rechts- und Wirtschaftssprache*, A. Leben: *Grazer slowenische LektorInnen und GastprofessorInnen nach dem Zweiten Weltkrieg*, P. Čede, Dieter Fleck in G. K. Lieb: *Der Blick der österreichischen Wissenschaft auf Slowenien im Wandel – das Beispiel der »Grazer Geographie«*, K. Bedenk: *Graz und Slowenen heute*, T. Vučajnk in T. Alič: *Pouk slovenščine v obveznem šolstvu na avstrijskem Štajerskem*, S. Weitlaner: *Aktivitäten des Artikel-VII-Kulturvereins zur Förderung des Slowenischen in der Steiermark*.

2 Janez Nepomuk Primic (1785–1823) in prva katedra slovenskega jezika v Evropi

Pozornost na pomen graške univerze mi je zbudilo pripravljanje publikacije o slovenskih tiskih na Štajerskem, *Materialien zur Geschichte der Slawistik in der Steiermark*, kar je pod vodstvom kolege Ericha Prunča izšlo kot *Slowenistische Forschungsberichte* 2, Gradec 1987. S pomočjo knjižničarjev desetih knjižnic univerz, muzejev in samostanov se je posrečilo izkopati dobrih sto štajerskih slovenskih naslovov, ki so v glavnem izšli v Gradcu. Bližal se je veliki dogodek dvestoletnice prve slovenske katedre 2011, a se mi ni ljubilo čakati tako dolgo. Po habilitaciji iz slovanskega jezikoslovja leta 2001 sem sklenil, da naj katedra dobi dvojezično spominsko ploščo že za 190. obletnico. In ni nam bilo žal. To je bilo 12. oktobra 2001, na 70. rojstni dan naše učiteljice prof. Martine Orožen, ki je bila tedaj zadržana, na sončen in slovesen jesenski dan, ki ga je naredil Gospod. Pobudo je dal nekdanji diplomat Ivan Martelanc v Ljubljani (zdaj SAZU), poskrbel pa je bil že za nekaj ducatov slovenskih obeležij širom sveta. Njegovo ime si je treba zapomniti, ker bi sam zaslužil, da se mu v Ljubljani, kjer jim ni čisto jasno, kako naj se kakšna ulica poimenuje, posveti katera od njih. Avstrija se mu je leta 2005 vsaj oddolžila z velim častnim znakom za zasluge na področju kulturnega sodelovanja med državama. Ima polno glavo idej in srce na pravem mestu, le da ga uradi ne ubogajo tako, kot bi ga morali. Pa je imel tudi idejo, kako izvesti Primičev »projekt«. Hvala mu, da ima na vesti tudi zamisel o nagrobniku K. Štreklju in B. Ipavcu!

IN DIESEM HAUSE
WURDE IM JAHRE 1811 DIE ÄLTESTE
LEHRKANZEL FÜR
SLOWENISCHE SPRACHE
GEGRÜNDET UND VOM
SPRACHLEHRER,
DICHTER UND AUFKLÄRER
JOHANN N. PRIMITZ
* 1785 + 1823
GELEITET

V TEM POSLOPJU
JE BILA LETA 1811 USTANOVLJENA
NAJSTAREJŠA STOLICA
SLOVENSKEGA JEZIKA.
VODIL JO JE JEZIKOVNI UČITELJ,
PESNIK IN RAZSVETLJENEC
JANEZ NEPOMUK PRIMIC
* 1785 + 1823

INSTITUT FÜR SLAWISTIK
2001

V sklopu 3. Slovenističnih dnevov 11. oktobra 2001 so tedaj sodelovali prof. Boris Paternu, Ljubljana, prof. Marija Pirjevec, Trst, prof. Zinka Zorko, Maribor, in strokovnjak za Ilirske province, kasneje dvakrat veleposlanik RS v Franciji, prof. Janez Šumrada, ki je znanstveno osvetlil delovanje pesnika, razsvetljenca in večjezičnega učitelja J. N. Primica ter njegovo ustanovitev slovenske katedre na graškem liceju 1811. Primičev predlog za ustanovitev katedre je bil kratek in jedrnat. Vidi se, da imamo opravka s pravnikom: A) Namen – izoblikovanje jezika, za duhovščino in uradnike in B) Korist – v versko estetičnem (romantika!) in naravnozgodovinskem in kmetijskem pogledu. Konča z retoričnim vprašanjem: Kako naj na primer uradnik, ki dela po načelu *fiat justitia pereat mundus*, vodi državljana kot zvestega služabnika pravičnosti po poti srečnega državljanskega življenja in kako naj duhovnik in uradnik skupaj dosemeta svoje visoko zastavljene poklicne cilje, če sta oropana jezika, glavnega sredstva za prepričevanje in pregovarjanje, in morda pri vsej dobri volji prav zaradi te pomanjkljivosti svojih dolžnosti ne moreta opravljati, kot bi si želela.

Na predvečer dogodka je bil na programu tudi literarni večer s primeri iz slovenske klasike, kar je oblikovala odrska igralka SNG Maribor, odlična Breda Pugelj Otrin. Slavnostne akademije, ki je sledila dan navrh v Baročni dvorani graškega semenišča – nekoč stara jezuitska univerza nasproti stolnice z najlepšim renesančnim notranjim dvoriščem v Gradcu – pa se je udeležila vrsta visokih predstavnikov graških političnih in univerzitetnih krogov, med njimi slovenščini naklonjeni škof dr. Egon Kapellari in vrsta prijateljev slovenščine z Dunaja, iz Celovca, Ljubljane, Maribora in Gradca. Slavnosti se je udeležil tudi veleposlanik RS na Dunaju Ivo Vajgl. Kot govorniki so nastopili graški župan Alfred Stingl, prorektorica univerze Roberta Maierhofer, dekan filozofske fakultete prof. Walter Höflehner in predstojnik inštituta za slavistiko prof. Wolfgang Eismann. Zastopani sta bili obe slovenski univerzi – prof. Zinka Zorko, Maribor, in prof. Katja Breskvar, Ljubljana.

Dvojezično ploščo na fasadi stare univerze je projektiral arhitekt Marko Lavrenčič, odkril pa jo je nestor avstrijske slavistike in učenec Trubeckoja na Dunaju prof. Stanislav Hafner (1916–2006) skupaj z županom Primičeve občine Škofljica, prof. Jožetom Jurkovičem, ki je omogočil njeno izdelavo. Glasbeno je akademijo olepšala moja žlahta, Kvintet bratov Smrtnik. Profesor St. Hafner je v kratkem nagovoru orisal pomen soustanovitelja evropske slovenistike, ki ima še danes mesto na graški univerzi. Primic je bil navdušen slavist in avstrijski patriot, ki si je dopisoval z V. Vodnikom in Ž. Zoisom v Ljubljani, U. Jarnikom in J. Zupanom na Koroškem, z J. Kopitarjem na Dunaju in še s kom. Prof. St. Hafner je opozoril na njegov pomen za slovenski preporod in za razvoj slovenščine, saj je Primic redno pozival k poenotenju knjižnega jezika. Govornik se je spomnil tudi odkritij spominskih plošč in kipov Slovencem, pri katerih je bil po letu 1950 vedno navzoč: F. Prešernu, I. Cankarju, J. Štefanu in F. Miklošiču, kajpak na Dunaju, kjer je bil prof. St. Hafner do imenovanja za profesorja v Gradcu leta 1964 knjižničar v nacionalni biblioteki, sedeč na mestu J. Kopitarja, F. Miklošiča, F. Kidriča in I. Prijatelja. Te dogodke je na slovesnosti omenil zato, da bi podčrtal gosposko družbo, v kateri se zdaj Primic

s svojo ploščo nahaja. Primic, ugleden in od vseh kolegov spoštovan profesor, pa je predaval le tri semestre. Nagnjenost k depresiji, prevelika zagnanost – tri knjige v najkrajšem času – nenehni Kopitarjevi očitki in kritika *Nemško-slovenskih branj* pa nesrečna ljubezen so bile menda krivi, da se mu je že leta 1813 pomračil um – in katedre je bilo za deset let konec.

Prej je bil govor o projektu, besedi, ki mi ni všeč. Toda vse, kar se je dogajalo z namestitvijo plošče pod pilastrom, ki zdaj simbolično nosi vso zgradbo, zasluži, da se kljub vsemu imenuje projekt, saj je bila mapa dopisov nazadnje tako debela, kot bi si hotel sezidati vikendico. Bilo je že skoraj vse pripravljeno in dovoljeno, na nekaj pa sem očitno pozabil! Plošča iz kraškega kamna se je že ročno klesala, le trije tedni so bili še od velike ceremonije. Vzamem merilni trak in grem merit, kam bi se kamen najbolj prilegel, da ne bi bil nameščen previsoko ali prenizko. Pa je že moralo biti tako, da je tisti hip prineslo okoli vogala znanega zgodovinarja in dvornega svetnika, s katerim sva se poznala, pa se je takoj, ne preveč prijazno pozanimal, kaj da tam počenjam. Hotel sem odgovoriti, da nameravam vgraditi okno v fasado, a sem si premislil, kajti uradne besede se tako že držijo, kot bi jih pod nosom bril, pa naj bi jih še s kakimi neprimernimi komentarji jezil. Nato mu raje zaupam, kaj počenjam. On: Kdo vam je to dovolil? Jaz: Deželna vlada, lastnica poslopja. On: In kaj je reklo spomeniško varstvo? Jaz: Kdo pa je to? On: Brez spomeniškega varstva je to delo na črno in prepovedano! In navsezadnje sem bil še vesel, da se je pojavil, kajti rešil me je velike zadrege. Takoj pokličem taksi in hitro na spomeniško varstvo daleč nekje blizu bolnišnice! Razložim tamkajšnjemu vodji, prijaznemu dvornemu svetniku, v kakšnih škripcih sem, da se zelo mudi in da naj ne bo hud, da sem bil tako neroden. Pa je dejal, da ni problema, če plošča le ne bo preveč skregana s celotnim kompleksom. In vedel sem ravno toliko kot prej. Kako dalje? Spomnil sem se znanke, kulturne novinarko in psihologinje, pa sem jo poklical, kaj bi mi svetovala. Dejala je, da je najbolje priskrbeti vzorec kamna, pa bodo takoj videli, ali ustreza ali ne. Rečeno – storjeno. Pokličem spretnega gospoda Martelanca, on izda povelje kamnoseku in že me je v enem tednu poklical portir univerze, češ da sem dobil neko grozno težko pismo, da moram paziti, da mi ne pade na noge. Menda ga je oddal nekdo, ki se je ravno vozil na Dunaj. Pobašem dve kili težko kuverto s kamnom in vklesano besedo »Dichter« in že sem bil ves nervozen zopet pri dvornem svetniku. Odstranil je ovitek, ga dolgo ogledoval, nato pa pobožal in dejal: *Nobel, nobel. Genehmigt!* In odvalil se mi je kamen od srca, najmanj tako težak kot tisti, ki ga je držal v roki dvorni svetnik. Treba je za konec dodati, da je bil tudi sam zelo nobel gospod, cesarsko-kraljevih manir in me je celo gosposko pospremil iz pisarne v prvem nadstropju do vhoda v pritličju. Česa takega se mi ni zgodilo ne prej ne pozneje! Tako smo potem lahko brez slabe vesti slavili, praznovali in se veselili v palači Attems, kjer je dala sprejem za vseh sto ljudi deželna glavarka Waltraud Klasnic, prof. W. Eismann pa se ji je zahvalil za gostoljubnost in pozornost.

3 Simpozij o Gregorju Kreku (1840–1905)

Simpozij ob stoletnici smrti utemeljitelja slovanske filologije v Gradcu leta 2005, prof. Gregorja Kreka, pa niso pripravili le navdušeni slovenisti, pač pa je organizacijo vzel v roke kar Inštitut za slavistiko. To je uspelo v sodelovanju z Inštitutom za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU. Tridnevni simpozij je potekal od 20. do 22. oktobra 2005, prvi dan v Gradcu na slavistiki, ostala dva dneva pa na Četeni Ravni, rojstnem kraju klasičnega filologa in prvega graškega profesorja slavistike; tam mu je bil odkrit tudi doprnsni spomenik.

Leta 1870 je Krek prevzel nekdanjo častljivo stolico, ki je služila praktičnemu pouku slovenščine (od 1811 do 1813 jo je vodil J. N. Primic, od 1823 do 1867 pa zasedal Koloman Kvas) in jo preobrazil v univerzitetno slavistiko. Kot Miklošičev specializant je bil usmerjen v ljudsko slovstvo, ki naj bi razkrilo slovansko mitologijo, hkrati pa je bil Krek tudi pomemben filolog (npr. izdaja Celovškega rokopisa, 1881). V Uvodu v slovansko literarno zgodovino (*Einleitung in die slav. Literaturgeschichte, 1874, 2. razš. izd. 1887*) je povzel v sintezi vsa dognanja slovanske filologije, jezikoslovja, zgodovine, folkloristike in arheologije. Na simpoziju so nastopili M. Kmecl, J. Dolenc, W. Höflechner, A. Kernbauer, W. Eismann, D. Dolinar, A. Šivic-Dular, M. Stanonik, M. Klobčar, I. Slavec-Gradišnik in J. Fikfak. Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU pa je leta 2006 kot supplement revije *Traditiones* 35, št. 2, objavil prispevke v monografiji *Gregor Krek (1840–1905). Filologija in slovanstvo*.

4 Praznovanje 200. obletnice katedre slovenskega jezika in društva Societas Slovenica 2011

Jasno je, da se je bilo treba ustrezno spomniti tudi 200. obletnice Primičeve stolice in prvega slovenskega znanstvenega društva Societas Slovenica. Ob tej priložnosti je bila akademija ponovno v Baročni dvorani, predstavljen pa je bil prvi del monografije *Graz und Slowenen/Gradec in Slovenci*, ki sta jo uredila L. Karničar in V. Rajšp, izdal pa jo je Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju, Založba ZRC (Srednjeevropska znanstvena knjižnica/Mitteleuropäische Wissenschaftsbibliothek 5). Istoimenski simpozij je potekal na univerzi od 20. do 21. maja 2010, dvesto let po ustanovitvi Societatis Slovenicae. Knjiga je trdo vezana in preprosto lepa, taka, kakršnih dandanes ne delajo več zlepa. Velika predstavitev je bila spet v Baročni dvorani semenišča, in sicer v petek, 14. oktobra 2011. Proslave so se udeležili minister dr. Boštjan Žekš, dekan humanistične fakultete prof. dr. Helmut Konrad, predsednik avstrijsko-slovenskega društva Dunaj minister dr. Caspar Einem, direktor Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju dr. Vincenc Rajšp, profesor na Inštitutu za slovenščino dr. Andrej Leben, članica Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Z. Zorko, prof. Marko Jesenšek, evropski poslanec Lojze Peterle ter številni akademiki, študenti in ostali ljubitelji slovenskega jezika. Govorniki so podčrtali pomen katedre slovenskega jezika in povezovalno vlogo Gradca tedaj, glede na še

boljše možnosti sodelovanja med narodoma pa tudi danes. Ob osebnem jubileju nekdanjega dekana pravne in humanistične fakultete Univerze v Gradcu prof. dr. ddr. hc. Gernota Kocherja pa se je v imenu mariborske univerze poklonil svojemu učitelju profesor cerkvene pravne in pravne zgodovine na PF v Mariboru Borut Holcman. S hvaležnostjo ugotavljamo, da so zasluge prof. G. Kocherja neprecenljive tudi za razvoj slovenščine v Gradcu. Med drugim mu gre zahvala, da ima danes Gradec kot edina univerza v Avstriji profesuro slovenščine.

Vsa čast Pošti Slovenije, ki je ob 200. obletnici pripravila priložnostno znamko z upodobitvijo notranjega dvorišča stare univerze in naslovom Primičeve vloge za ustanovitev katedre. Znamko je predstavil član posloводства Vinko Filipič, glasbeni program s slovenskimi pesmimi pa je spet prevzel Kvintet bratov Smrtnik z Obirskega.

5 Prvi profesor slovenščine Karel Štreklj (1859–1912)

Moram priznati, da mi je zelo nerodno, ko sem bil 30. junija 2017 v vlogi Štrekljevega nagrajenca. Nagrade sicer od srca privoščim drugim in se z vsakomer veselim, zase pa tega ne pričakujem, in je bila novica, ki mi jo je sporočil župan Komna, mag. Marko Bandelli, veliko presenečenje. Odkrito rečeno pa je bil občutek veselja veliko večji od občutka neprijetnosti. Nagrado in druge časti, ki sem jih bil deležen leta 2017, sem delil s tistimi svojimi znanci in prijatelji na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, ki vztrajajo v zvestobi slovenstvu iz lastnega nagiba in prepričanja, ne oziraje se na to, kaj pravi politika. Čestitali so mi, jaz pa sem bil vesel, da sem imel na univerzi priložnost v Štrekljevem duhu ohranjanja narodnega blaga in njegove vneme za jezik sodelovati s številnimi kolegicami in kolegi – in to na področju etnomuzikologije, prava, dialektologije, slovenistike in seveda tudi petja, kar je bilo gotovo tudi v profesorjevem interesu, čeprav dvomim, da je imel čas za kvartete, mešane zборе in lumpanje.

Na ustvarjalnost profesorja Štreklja gledam, odkar ga poznam, in to bo kmalu 40 let, z največjim spoštovanjem in občudovanjem. Ko sem se v Gradec napotil študirat, me je zanimalo prav vse, od teologije do medicine in prava, nazadnje

pa sem pristal na prevajalstvu in na slavistiki, kar me je še najbolj povezovalo z domačim krajem. Tam pod Obirjem je bilo tedaj vse homogeno slovensko, socializirani smo bili v originalnem domačem govoru, obdanem s pestrimi govori Sel, Kort in kapelskih grabnov, malo bolj proč so se že začeli podjunski. Vsi so se po slušnem vtisu med sabo močno razlikovali in me navdajali z začudenjem, da je taka pestrost na tako majhnem prostoru sploh mogoča. Živi knjižni jezik pa smo v glavnem občudovali iz ust našega župnika, narodoljuba in glasbenika Tomaža Holmarja, ki se ni bal ne papeža ne cesarja. Razumeli pa so ga celo tisti, ki šole nikdar niso videli od znotraj. Se pravi, da razkorak med krajevnim govorom in knjižnim jezikom le ni bil tako velik. Ob promociji leta 1979 pa mi je župnik poklonil ponatis vseh štirih zvezkov Štrekljevih *Slovenskih narodnih pesmi* in mi v posvetilu napisal, da mi poklanja to izdajo z željo, da bi bilo moje delo plodovito zame in naš narod!

Prvič sem zvedel za Štreklja 10 let prej, ko ga je kolega E. Prunč, ki je ravno končal disertacijo iz kontaktne lingvistike o nemških izposojenkah v slovenščini, večkrat omenil na svojem predavanju kot genialnega človeka. Pomalem pa sem šele zvedel, da je bil Štrekelj Miklošičev učenec, dialektolog, slovničar, zbiratelj pesmi in pravljic, prvi znanstveni slovenist, folklorist, primerjalni jezikoslovec, literarni zgodovinar: Štrekljev ohranjeni rokopis predavanj o zgodovini slovenskega slovstva je bil pred objavo najstarejše ohranjeno predavanje v slovenskem jeziku sploh. Pri ZRC SAZU ga je leta 2012 in 2014 izdal M. Ogrin v dveh debelih knjigah: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Pomalem sem šele zvedel, da se je Štreklju posrečila sinteza celotnega dotedanjega slovenističnega in folklorističnega znanja, da je bil urednik slovenskega dela avstrijskega državnega zakonika in da leži menda pokopan v Gradcu.

Tako sem se konec sedemdesetih let napotil na Šentlenaški britof (St. Leonhard-Friedhof, Leonhardplatz 14), kjer počivajo znameniti Gradčani, med njimi Josipina Urbančič Turnograjska (1833–1854), prva slovenska pesnica, pisateljica in skladateljica. Skoraj pet metrov visok piramidast steber ji je dal postaviti njen mož Lovro Toman. Vem, da je še pred dvajsetimi leti v sklopu pokopališča obstajal odbor za zaščito zgodovinskih spomenikov in da je ta nekoč poskrbel tudi za obnovo tega groba. Leta 2011 pa je pokopališče obiskala ddr. Mira Delavec, ki je eno od svojih disertacij napisala na temo Turnograjske. Na grobu je opazila obvestilo, da bo grob prekopan, če nihče ne bo plačal najemnine. Ker so bila, kot vedno, vsa ušesa gluha, je leta 2012 stvar uredila sama in poravnala stroške iz lastnega žepa. Grob nosi pomenljiv napis: *Kdor dušno živi, ne umrje*. To samo mimogrede.

Na pokopališču sem poiskal Štrekljev grob in ugotovil, da njegov skromni nagrobnik v obliki stebrička leži poveznjen za nagrobnikom novega lastnika, ki so ga leta 1975 položili v profesorjev grob. Hotel sem kamen odnesti domov in ga pokloniti Štrekljevi fari, pa me je bilo sram, kajti če bi hodil po mestu, *kamen na rami noseč*, bi še kdo pomislil, da ga straši. Avto sem si lahko kupil šele v jeseni 1981. Pridem o vseh svetih z njim po kamen, da ga odpeljem v prtljažniku, kamna ni! Vprašam delavca na pokopališču, kje je tisti kamen, ki je ležal pred letom dni tam na koncu prve vrste. Pravi: Kaj, a bomo kar s

pokopališč kamne odnašali ali kaj? Jaz: Ne, ne, to bo darilo fari, kjer se je tisti imenitni gospod rodil. Pravi: Ravno prejšnji teden smo ga odpeljali v mlin.

Nato sem za 90. obletnico smrti 2002 pripravil Štrekljeve dneve. Z znanstvenimi prispevki so nastopili Monika Kropej s predavanjem *Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*, Vlasta Stavbar je govorila o Štrekljevi zapuščini v arhivih Maribora, Marko Terseglav o folklorističnih pogledih Štreklja, njegovih 300 informantih, da je lahko izdal skoraj 9000 ljudskih pesmi, Igor Grdina o političnih dejavnikih pri ustanavljanju slovenistične in slovanskih kateder v 19. stoletju, Bertelj Logar pa je nastopil s primerjavo koroških in štajerskih slovenskih pesmi z nemškimi. Zvečer je sledila še posrečena kulturna prireditev: Kvintet Foltej Hartman iz Podjune je prepeval ljudske pesmi, z epskimi pesmimi iz Štrekljeve zbirke pa je nastopila nam znana odrska igralka iz Maribora Breda Pugelj Otrin, in to s takim glasom, da so nam lasje stali pokonci. Nepozabna bo ostala njena recitacija *Mlada Zora*. Eden od koroških pevcev je dejal, da četudi ne bi razumel nič, bi vedel, za kaj gre. Za stoletnico smrti 2012 smo nato pripravili Štrekljevo akademijo. Gostje so bili: M. Ogrin, M. Mileva Blažič, B. Logar, mladi tenorist Miha Brkinjač in zopet igralka B. Pugelj Otrin s Štrekljevimi epskimi pesmimi.

Višek ceremonij okoli Štreklja pa je bilo odkritje novega nagrobnika 14. oktobra 2014, da veliki mož pač ne bi ležal pozabljen tam v nemškem Gradcu. Svečanosti se je udeležila vrsta uglednih akademikov, kot sta prof. Jože Kraševc, podpredsednik SAZU, in prof. Kajetan Gantar, klasični filolog, ki je bil 12 let gostujoči profesor na graški klasični filologiji, profesorji M. Orožen, W. Eismann, Z. Zorko, Marija Stanonik, B. Logar, A. Leben ter številne kolegice in kolegi iz Maribora, Ljubljane in Koroške, predstavnik občine Komen g. Valter Ščuka in predstavnik občine Gradec dr. Peter Piffel-Perčević in drugi. Mešani zbor Kluba slovenskih študentov in študent je med drugim ganljivo zapel *Lipa zelenela je ter selski Svet' angel Gospodov*. Hkrati je bila predstavljena druga interdisciplinarna monografija o Gradcu in Slovencih.

Idejo, da je treba organizirati nov grob, je imel, da ne pozabimo, gospod I. Martelanc. Že pet let prej me je poklical in dal vedeti, da bi bilo prav, če grem in poiščem na pokopališču novo lokacijo za 100. obletnico Štrekljeve smrti, potrebno pa da bi bilo nekaj podobnega ob 110. obletnici Ipvčeve smrti. Glede Štreklja je dejal, da je že pisal neki gospe s pokopališke uprave.

Odpravim se na pokopališče. Povem simpatični gospe, da iščem primerno mesto za kakšen nagrobnik ali spominsko ploščo. Pravi, da ni problem, kjer je nalepljen rumen list, so pravice potekle, je mesto prosto, odločite se in hitro povejte, kajti časa ni veliko, ker se mrači in bo čez pol ure zaprla kanclijo in pokopališka vrata. Verjetno je mislila, da iščem zase kakšno luknjo. Jaz tečem, kar se je dalo po prvi vrsti navzdol; vedel sem, da mora biti tam nekje na kraju, toda po 30 letih je bilo vse spet drugače. Gledam desno na zid, kjer so plošče, nič, nobenega rumenega lista, gledam levo, kjer so umetniško izdelani grobovi, nič. Pritečem skoraj na kraj vrste, pa se mi na vsem lepem zvije noga in jaz zletim po tleh, obležim na zelenici, poraščeni s travo, pred nosom pa pol metra visok bršljan. Zakolnem, da se posveti – in še dobro, da me nihče ni slišal,

kajti reče se, da kulturni ljudje ne kolnejo; toda če te nihče ne sliši, ni greha, ker ni pohujšanja. Se poberem, očistim, gledam tisti bršljan in opazim, da je ovit okoli majhnega kamna in se najprej razveselim, da nisem z glavo udaril vanj. Pa bi bil storil zajčjo smrt. Tako so namreč v starih časih lovili zajce. Kamen so poštupali s poprom, zajec ga je povohal, močno kihnil in udaril z glavo ob kamen in bilo je po njem. Stečem v kanclijo in vprašam, kaj je s tisto zelenico na koncu, če ni morda kakšen opuščen grob. Tedaj sem ji šele razložil, da iščem grob za prof. Karla Štreklja, ki je moral biti pokopan nekje na tistem koncu. Pa pravi, da je že prišlo pismo iz Ljubljane, ki je napovedovalo moj obisk, a da profesorja v mrliški knjigi niso našli, čeprav ga je že iskalo troje. Rekel sem, da zdaj – kolikor se spominjam –, v grobu leži nekdo, ki ima neko lokalnodeiktično ime, kot gori, doli, zgoraj, spodaj ali nekaj podobnega, da se, če se ne motim, piše *Obendrauf*. Pogleda v računalnik. Takega na vsem pokopališču ni. Predlagam *Rundherum*, nič, nato *Hinauf*, nič. Nakar se gospa sama spomni, da pa obstaja ime *Herunter* – dolsej, po koroško. In to je bilo tisto! Nato prinese mrliško knjigo in Štreklja takoj najdem. Bila pa je pisava težko berljiva – nesrečni haček pa še ipsilon na koncu namesto j-ja in že je zadostovalo, da profesorja ni bilo. Gospa je kljub mraku šla z mano do groba, ugotovila, da je neposredno ob profesorjevih kosteh, da grob lahko najamem. In tako je bila že drugi dan grobnina poravnana za 10 let.

Gospod I. Martelanc je medtem že leta iskal sponzorje za grob, a je bila država gluha na obe ušesi. Nato je nastopila občina Komen in poskrbela, da je bil izdelan originalen, vodoraven kraški kamen z razjedenim reliefom, ki predstavlja Štrekljeve kraške korenine. Na njem je črna plošča iz marmorja z zlatimi črkami, kar pomeni gosposko oblačilo, v katerega se je odel kot mednarodna priznana osebnost. Plošča sega nekaj centimetrov čez rob, kar simbolizira dejstvo, da je presegel kraško-graški vsakdan. Tudi to delo je oblikoval M. Lavrenčič.

Ko pa so kamen pripeljali trije krpanovsko močni delavci kamnoseštva Vojka Možine iz Sela pri Novi Gorici, je nastala majhna težava, ker je bil vhod na pokopališče za tovornjak dvakrat pretesen. Morali bi ga z drogovi spustiti s kamiona in ga kotaliti do 100 metrov oddaljenega mesta – kot некоč stari Egipčani, ko so postavljali piramide. Stojimo ob grobu in razmišljamo, kako se učinkovito lotiti. Pa na vsem lepem zagledam tam nekje v zadnji vrsti grobov plešasto človeško glavo, ki se brez rok in nog enakomerno pomika nad nagrobniki. Bolj gledam, bolj sem prepričan, da straši. To je duh, trdim.

Kakšen duh, pravi delavec, to je viličar! In res, ko pride izza kamnov, vidim, da je navaden *štapler*. Stečem, ga ulovim, preden zavije na cesto, in ga prosim za uslugo. Majhen kamen da imamo, ki bi ga bilo treba dvigniti s tovornjaka in prenesti 20 metrov stran. Pravi, da ne dela uslug, da je zaposlen in da ne sme. Vtaknem mu v srajco bankovec, gre vprašat šefa, ki ga je čakal v tovornjaku, ker sta odstranjevala perele vence. Pa mu je dovolil. Vrnil se je, dvignil kamen s tovornjaka, da so se vile kar tako upognile. Sem mislil, no, zdaj se bo še na glavo postavil, bomo pa imeli Štreklja. Prej mu nisem povedal, da ima kamen 1000 kil. Vpraša, kam z njim. Pokažem, da na kraj vrste. Me samo pogleda in

si verjetno misli, ta pa še do sto ne zna šteti!!! In je položil kamen tako, kot bi otroka v zibelko deval. Pravim kamnoseku, zdaj smo imeli pa srečo! Kaj se pravi srečo, odvrne, in pokaže s prstom na nebo, kot da bi bilo to samoumevno. On tam zgoraj odloča, mi pa smo mu premalo hvaležni za to, kar nam daje! No, če je pa tako, sem dejal, je pa to zakuhal sam Štrekelj, ki se je slučajno vozil mimo na kakem oblaku.

Vse to mi je rojilo po glavi, ko sem zadnjič čistil njegov kamen. Pa še kolegico Kasildo, našo nadvse prizadevno in vestno lektorico, zdaj predsednico Društva avstrijsko-slovensko prijateljstvo in na pol doktorico, sem vzel zraven, kajti za čiščenje so ženske bolj primerne in pripravne kot moški. Hvala ti, Štrekelj, sem si mislil, da si pri svojem nagrobniku imel kar dvakrat prste vmes. Prvič pravzaprav nogo, ki si mi jo nastavil, sicer bi bil jaz tekel po drugi vrsti nazaj in ničesar primernega ne našel. Drugič pa si me prestrašil z odrezano glavo, ki je plavala nad kamni in nam nato prihranila toliko časa, da je bilo o mraku vse lepo zabetonirano in počiščeno. Pa še na večerjo smo lahko šli v miru.

6 Slovenski Schubert Benjamin Ipavec (1829–1908)

Na Šentpeterskem pokopališču (St. Peter-Stadtfriedhof, Petersgasse 67) pa je ležal pozabljeni kirurg in romantični skladatelj Benjamin Ipavec. Gospod Martelanc je leta in leta obljubljal, da bo dobil sponzorje. Navdušeno sem se strinjal z gospodom I. Martelancem, da bom poiskal tudi ta nov grob; našel sem edino opuščeno mesto, ki je bilo na voljo v bližini, kjer je bil skladatelj pokopan leta 1908, torej pred 110 leti. Da skladatelja, čigar himno *Bodi zdrava domovina, mili moj slovenski kraj* in njegove samospelve ter druga dela kulturniki poznajo, je jasno ko dan. Poravnal sem grobnino, dal odstraniti stari grob in narediti nov fundament za več kot tisoč kil težko vodoravno ploščo in treba je bilo le še čakati na dogodek, kar pa je nekoliko trajalo. Če bi ugotavljali, da

smo nagrobnik delali kot Noe svojo barko, ne bi bilo čisto pravilno, kajti tisto v Stari zavezi je trajalo 30 let, preden so skonstruirali ladjo s tremi krovji, v našem primeru pa se je ideja za dobro delo porodila šele pred kakimi šestimi leti, nastajala, padala, se razvijala, naposled pa je seme padlo na rodovitna tla in pognalo cvet iz čistega hotaveljskega marmorja. Gospod I. Martelanc je zopet naslavljal pisma in vlagal prošnje. Nič. Nazadnje me je pograbila sveta jeza in sem se brez arhitekta odpeljal v Hotavlje v tovarno Marmor, kjer se spozna dolgoletni prijatelj in navdušeni pevec Branko Celar iz Gorenje vasi. Sam sem izdelal skromen načrt z reliefom Triglava, s križem, z liro, osnovnimi podatki skladatelja in vrstico pod melodijo *Bodi zdrava, domovina*. Kot donatorja sam dal vnesti Slovenski inštitut na Dunaju in občino Šentjur. To pa tudi ustreza resnici, če pomislim, da sem podpredsednik imenovanega inštituta in da je bila občina Šentjur soudeležena.

Pred dobrim letom dni, en dan preden sva se odpeljala z B. Celarjem v Hotavlje v tovarno Marmor, pa sem imel nemogoče sanje. Videl sem na nekem pokopališču velik nagnjen obelisk, ki ni nič prijazno izgledal. To pa ni dobro znamenje, bi rekla moja babica, ki je v sanje verovala, sem si mislil! Za vsak primer se hitro pozanimam na pokopališču, kako je z izvedbo nagrobnikov, širino in dolžino in višino. In še dobro, da sem to storil, kajti rekli so, da s tem nimajo opravka, da moram nujno v mestno farno cerkev, kjer je komanda za vsa pokopališča razen za šentlenarskega. Tam počakam na pristojnega gospoda, da se vrne s terena, povem za kaj gre, da bo nastal 2 metra visok marmornat nagrobnik in tako dalje in tako dalje. Pravi: To ne gre! Pri nas je vse normirano. En meter štirideset višine pa nič več. Pravim, da gre za imenitnega kirurga in skladatelja Benjamina Ipavca, slovenskega Schuberta, ki si zasluži kaj večjega, nakar dovoli 1,50, en meter in petdeset. Nato na dolgo in široko pridigam o vlogi Gradca, da je mesto eden od centrov slovenske nacionalne kulture v 19. stoletju, in zatrjujem, da bi bilo prav, če bi bil spomenik še za znanje večji, saj zgornji rob ne bo raven, pač pa bo odražal relief Triglava. Ja, reče, a se hočete pogajati z mano? Ne, bognedaj! Samo sem mislil, ker je Triglav pač večji od drugih hribov. No, pa naj bo en meter šestdeset! In tako je tudi bilo.

Firma Marmor iz Hotavelj je dve debeli in po 1000 kil težki plošči pripeljala že konec novembra z ogromnim tovornjakom, na katerem je bil ozek voziček za transport med vrstami grobov ter štirinožni pajek, ki je plošči dvigoval s kranom, ne da bi se dotaknil sosednjih grobov! Delavci so tehnično čudo zmogli v pol dneva, najprej položili ploščo na milimeter točno na fundament, nato pa zmontirali še navpični del. Bil sem ves čas navzoč in zdelo se mi je, da gledam napet film. Nisem se mogel načuditi, kakšnega perfekcionizma so gospodje zmožni! Ni čuda, ko pa lastnoročno montirajo izdelke iz marmorja po vsej Evropi.

Zaradi neprijazne zime smo nato odkritje z akademijo vred preložili na kulturni praznik, v soboto 10. februarja 2018. Na pokopališču je domači šentjurski moški zbor zapel najprej *Slovenec sem* Gustava Ipavca, po blagoslovitvi nagrobnika in meditaciji pa je obirski župnik D. Svetko izrekel globoke misli, ki jih podajam na tem mestu:

Bratje in sestre, z veseljem vas pozdravljam pri tem slovesnem opravilu, ko se Bogu zahvaljujemo za 'zvon' Benjamina Ipavca, skladatelja, ki je v svet poslal plemenite melodije slovenskega srca. Kot zvon budi, vabi, dviga, se veseli in žaluje, tako je skladatelj Benjamin bil kot – ne le bronast, pač pa zlat zvon slovenske duše.

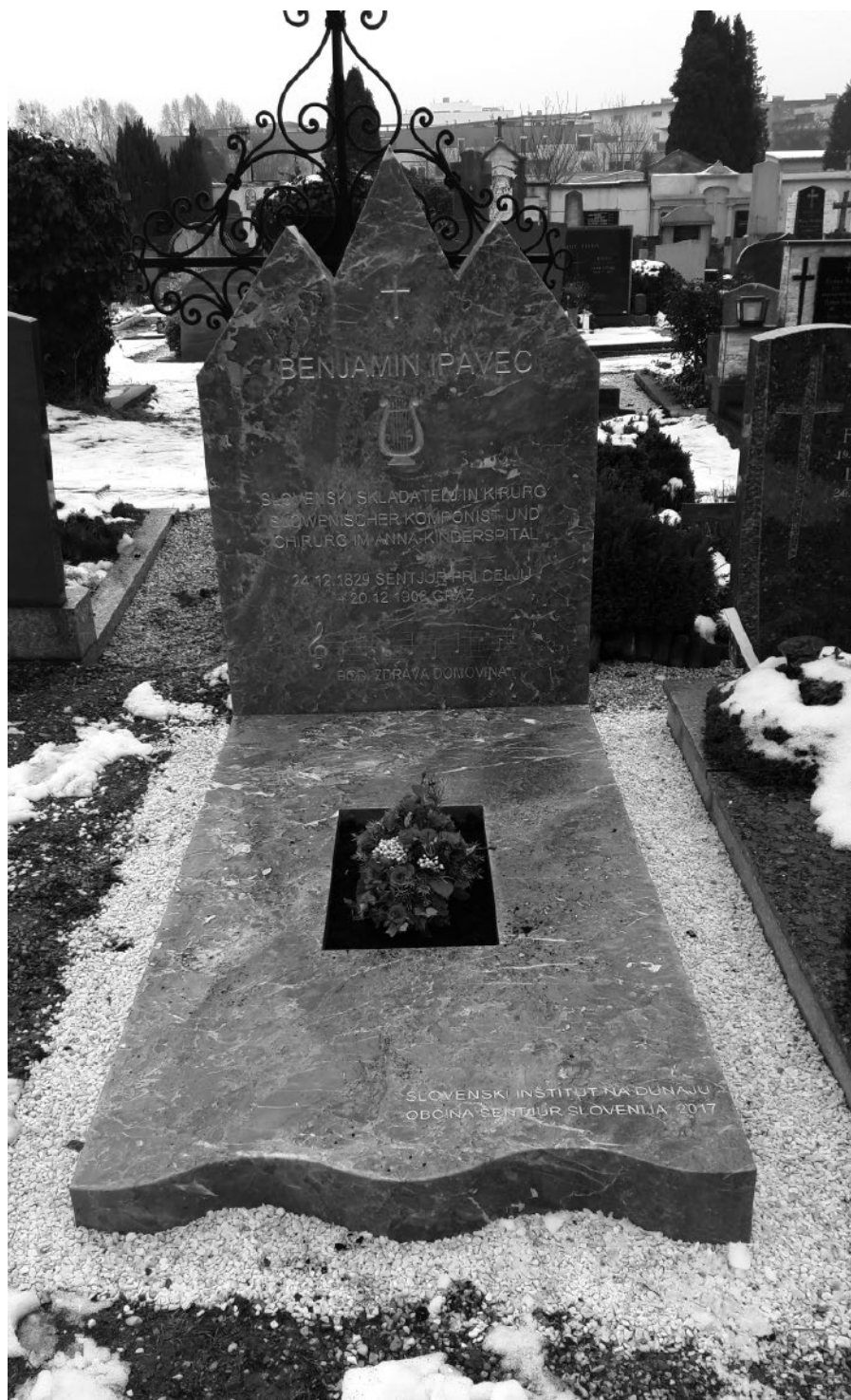
Odkritje spomenika je zato odprtje vrat, skozi katera bomo zopet zagledali prehojeno pot in se na novo obogatili z melodijo njegovega življenja in ustvarjanja. Blagoslovitev spomenika pa je znamenje zahvale Bogu, da smo ga imeli, hkrati pa pogled naprej. Benjamin je po nebeških melodijah in nam jih podarjal, naj se veseli pri Večnem Umetniku. Oblika spomenika bo vsakemu govorila o njegovih koreninah – vernim pa tudi o Presveti Trojici, katere lepoto je s svojimi deli udejanjal.

Molimo: Nebeški Oče, melodija tvoje ljubezni je v sivi davnini priklicala v bivanje človeka, da bi tudi on z melodijo ljubezni dopolnjeval lepoto tvojega stvarstva. Benjamin Ipavec je bil eden tistih, ki se ti je z življenje in skladbami zahvaljeval in bogatil slovenski narod s to melodijo ljubezni. Prosimo te, blagoslovi ta spomenik, naj bo živo znamenje vsem, da je človek s svojim ustvarjanjem lahko sam najlepši spomenik melodije ljubezni.

Naj bo spomenik spodbuda vsem, ki bodo šli tod mimo, da bodo ob misli na Benjamina poživili svojo melodijo ljubezni do domovine. Benjamin pa naj se raduje v nebeškem orkestru ... Pomolimo v hvaležnosti za Benjamina in za vse, ki so nam s spomenikom iz prahu priklicali melodijo ljubezni do domovine. Oče naš ...

Nagrobnik sta odkrila šentjurski župan mag. Marko Diaci in L. Karničar, *Oktet Zven* pa je zapel še *Oče naš* J. Lovrenčiča. Sledila je velika slovesnost v dvorani »Štrekļeve« župnije St. Leonhard, s katero imamo že leta več kot dobre izkušnje. Organizacijo je prevzelo Društvo avstrijsko-slovensko prijateljstvo Gradec (mag. Kasilda Bedenk) in Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko (mag. Susi Weitlaner). Nastopili so trije moški zbori, ki so peli iz opusa Ipavcev ter druge domoljubne pesmi. To so bili *Moški pevski zbor skladateljev Ipavcev* iz Šentjurja, *Moška pevška skupina Pozdrav* iz Gorenje vasi v Poljanski dolini in Gradčanom dobro znani *Oktet Zven* iz Črnuč. Z navdušenjem je vsak zapel po tri pesmi, skupno pa *Oj Triglav moj dom*. Bilo je kar prepričljivo in nenavadno slišati iz petdesetih grl sredi Gradca Aljaževo himno! Pevski nastopi so potrdili, da Ipavčeve in slovenske narodne pesmi še danes navdušujejo in ogrevajo kulturno publiko. Na svečanosti so spregovorili poslanec v Evropskem parlamentu L. Peterle, zvesta duša in dober pevec, veleposlanica RS v RA mag. Ksenija Škrilec, poslanka v štajerskem deželni zboru mag. Alexandra Pichler-Jessenko, ki je obljubila, da se bo do naslednjega odkritja naučila slovensko, župan občine Šentjur mag. M. Diaci in poslovodja Slovenskega inštituta na Dunaju dr. V. Rajšp. Navzoči so bili še koordinator v znanstvenem oddelku dežele Štajerske dr. Herwig Hösele, častni konzul RS v Gradcu dipl. trg. dr. Kurt Oktabetz, predstavniki firme Marmor Hotavlje in velika delegacija Šentjurčanov, ki so pripeljali s seboj tudi sod vina za 120 ljudi. Prirediteljem je bilo v posebno čast in veselje, da se je slovesnosti udeležil tudi pranečak B. Ipavca, gospod Božidar Ipavic.

Slavnostni govornik je bil kulturolog in prof. ddr. Igor Grdina, doma iz Šentjurja in avtor knjige *Ipavci: zgodovina slovenske meščanske dinastije*. Je najboljši poznavalec skladateljev, zgodovinar, slavist, literarni zgodovinar in

libretist. Odlično je orisal življenje vseh treh bratov zdravnikov in skladateljev Alojza, Gustava in Benjamina. Vsi trije so najprej študirali v Gradcu, nato pa na Dunaju. Benjamin je po pomladi narodov vneto skladal in bil dirigent slovenskega zbora v Gradcu. Kot kirurg v otroški bolnišnici Annen-Spital in skladatelj je bil eden najuglednejših Slovencev na Štajerskem. Z zasebnim študijem pri različnih skladateljih na Dunaju in s stiki z uglednimi skladatelji si je pridobil širok horizont glasbene ustvarjalnosti tistega časa. Skomponiral je več kantat za pomembne narodne prireditve, še danes priljubljene samospelve, opero *Teharski plemiči*, vrsto salonskih miniatur za klavir, na instrumentalnem področju pa zimzelen *Seranada za orkester in lok*. Zaradi nevoščljivosti drugih slovenskih skladateljev je njihovo ravnanje menda pokomentiral s stavkom: »Da, da, umetnost je lepa, a umetniki so svinje.« Po končani slovesnosti je navzoče povabil na kosilo župan mesta Gradec mag. Siegfried Nagl.

7 Narod naš spomine hrani v Gradcu

Osebnosti, ki smo se jim od med letoma 2001 in 2018 poklonili v Gradcu, so si s svojim delovanjem to simboliko zaslužile, kajti že za življenja so si postavile spomenike, trajnejše od bron: *Exegi monumentum aere perennius*, pravi Horac. Grobova Štreklja in Ipavca v Gradcu je bila medtem zagrnila pozaba, Primic pa je umrl doma. Tako smo bili dvakrat na pokopališču, pri sv. Lenartu in v Št. Petru, ne da bi bili žalostni. Nasprotno, v veselju smo praznovali življenje in vstajenje od mrtvih pomembnih mož in jih še bolj priklicali v našo zavest. Od časa do časa je pač treba priliti svojim koreninam, kajti prva božja zapoved se glasi: Ljubi najprej samega sebe, da boš lahko ljubil tudi bližnjega in da bo lahko tudi on ljubil tebe! Tako nekako smo se učili pri verouku. Prepričan sem, da je človeška duša neuničljiva energija, obsojena na večno življenje, povezana pa z našimi predniki, glede katerih nas spodbuja Sirahova knjiga Stare zaveze: *Izkažimo čast slavnim možem, našim očakom. /.../ Njihova telesa so pokopali v miru in njihovo ime živi iz roda v rod. Ljudstva bodo pripovedovala o njihovi modrosti, občestvo bo oznanjalo njihovo slavo.*

Odkrivanje plošč in nagrobnikov sto ali dvesto let po smrti zaslužnih ljudi je le dokaz, da so še vedno med nami, cenjeni, spoštovani in nepozabljeni. Veliko število udeležencev na vseh treh odkritjih priča, da je kljub kriznim časom in propadanju vrednot še dovolj narodno zavednih in kulturnih ljudi, ki so pripravljeni oddolžiti se spominu ljudem, ki to zaslužijo, ker so s svojim delom položili temelje današnjemu času.

Skupno smo to zmogli: vsak uspeh ima več očetov, eden ima idejo, drugi naredi izvedbeni načrt, tretji dela kot črna živina, četrti seže v žep, peti recimo knjigo založi in izda, šesti pa jo prodaja. Tako ima vsak svoje veselje. In tako je zgodovinski Gradec živ dokaz za to, da Slovenci nismo rojeni za hlapce!

S ponosom ugotavljam, da so se vseh treh svečanosti v Gradcu lahko udeležili moji najbližji sorodniki s Koroške, predstavniki Inštituta Urban Jarnik iz Celovca, gospod I. Martelanc, dr. Feliks J. Bister z Dunaja, akademik prof.

M. Jesenšek, mariborski prorektor, ter prof. W. Eismann, ki mi je kot vodja Inštituta stal ob strani pri vseh simpozijih in akademijah. V glavnem za Gradec velja, kakor je akademik prof. Kajetan Gantar naslovil svoj prispevek v monografiji *Gradec in Slovenci*, 2014: *Ex Styria lux*. Slovenija pa naj ne pozabi, kaj piše na grobu Turnograjske: *Kdor dušno živi, ne umrje*.

